

Concept Paper

การกำหนดให้สหกรณ์เป็นวาระแห่งชาติ

โดย

รองศาสตราจารย์ จุฑาทิพย์ ภัทราวาท

ผู้อำนวยการสถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คราวการประชุม ครั้งที่ 6/2552

วันพฤหัสบดีที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2552

บทนำ :

เอกสารฉบับนี้ยกวางขึ้นมาเพื่อนำเสนอที่ประชุมคณะทำงานพิจารณาศึกษาและผลักดันให้สหกรณ์เป็นวาระแห่งชาติ ในคณะอนุกรรมการการสหกรณ์และองค์กรเกษตรกร ในคราวการประชุมครั้งที่ 6/2552 วันพฤหัสบดีที่ 22 ตุลาคม 2552 โดยมีเจตนาว่าจะนำประเด็นที่มีสาระสำคัญสำหรับการกำหนดให้สหกรณ์เป็นวาระแห่งชาติต่อไป

เนื้อหาสาระประกอบด้วย ส่วนที่หนึ่ง กล่าวถึงความจำเป็นของสหกรณ์ในฐานะเป็นรูปแบบขององค์การธุรกิจทางเลือกที่เปิดโอกาสให้เกษตรกรรายย่อย ผู้มีรายได้น้อย ข้าราชการและลูกจ้างในหน่วยงานเดียวกัน ตลอดจนคนในชุมชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมร่วมกัน โดยยึดแนวทางของคุณค่าสหกรณ์และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะช่วยลดข้อจำกัดสำหรับกระบวนการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่หน่วยงานรัฐและเอกชนไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ส่วนที่สอง กล่าวถึงบริบทของสหกรณ์ในด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ การส่งเสริมการออม การเอื้อประโยชน์ต่อการเข้าถึงแหล่งทุนของสมาชิก การส่งเสริมอาชีพ การส่งเสริมการผลิตพืชอาหารและพืชพลังงานแก่เกษตรกรรายย่อย และบริบทที่มีต่อการผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP) และการจัดสวัสดิการต่างๆแก่สมาชิกและชุมชน ส่วนที่สาม ทิศทางการพัฒนาการสหกรณ์ : และการสนับสนุน จากภาควิชาการ ส่วนที่สี่ บทสังเคราะห์การแก้ปัญหาคความยากจนบนวิถีสหกรณ์ : การแก้ไขเชิงบูรณาการ โดยใช้ประชาชนเป็นศูนย์กลาง ส่วนที่ห้า เป็นส่วนของข้อเสนอสำหรับแนวทางการผลักดันให้สหกรณ์เป็นวาระแห่งชาติ

**ส่วนที่หนึ่ง : สหกรณ์: ทางเลือกสำหรับกลไกในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของประเทศที่มี
ประชาชนเป็นศูนย์กลาง**

สหกรณ์ในฐานะที่เป็นองค์การธุรกิจที่ยึดมั่นบนหลักการพึ่งพาตนเอง (Autonomous enterprise) โดยมีประชาชนที่เชื่อมั่นในคุณค่าสหกรณ์ (Co-operative Values) เข้ามามีส่วนร่วมบนความสมัครใจ โดยการขับเคลื่อนการดำเนินงานของสหกรณ์เพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของคน ซึ่งได้ริเริ่มในสังคมโลกมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 (1844) ในช่วงที่เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่คนงานที่เป็นลูกจ้างถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน ส่วนในสังคมไทยนั้นสหกรณ์ที่กำเนิดขึ้นจากนโยบายรัฐตั้งแต่ปี 2459 ในฐานะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจนถึงปัจจุบัน ได้มีพัฒนาการการดำเนินงานของสหกรณ์ภายใต้บริบทของขบวนการสหกรณ์ ซึ่งประกอบด้วยสหกรณ์ที่จดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร จำนวน 10,436 แห่ง อีกทั้งยังมีสหกรณ์ภาคประชาชน ซึ่งหมายถึง สหกรณ์ที่มีได้จดทะเบียนตาม พระราชบัญญัติสหกรณ์ แต่เกิดจากการรวมตัวกันของประชาชนและมีการดำเนินการบนหลักการพึ่งพาและร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมอีกกว่า 100,000 กลุ่ม ท่ามกลางภาวะวิกฤตเศรษฐกิจที่ประชาคมโลกกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน ได้มีข้อมูลเชิงประจักษ์ของสัมพันธภาพสหกรณ์ระหว่างประเทศและกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ที่ชี้ให้เห็นว่า สหกรณ์ที่ยึดมั่นในคุณค่าหลักและวิธีการสหกรณ์ และเป้าหมายไปที่การดำเนินธุรกิจ เพื่อแก้ปัญหาของสมาชิกและชุมชนนั้นสามารถฟันฝ่าวิกฤตและยืนหยัดอยู่ในฐานะองค์การธุรกิจพึ่งพาตนเองได้อย่างสง่างามตามอัตลักษณ์ของสหกรณ์ดังจะแสดงให้เห็นด้วยคำนิยาม คุณค่าสหกรณ์ และหลักการสหกรณ์ (กรอบที่ 1)

กรอบที่ 1 : คำนิยาม คุณค่า และหลักการสหกรณ์

❖ คำนิยามของ “สหกรณ์” (Cooperatives)

สหกรณ์ คือ “องค์การของบรรดาบุคคลซึ่งรวมกลุ่มกันโดยสมัครใจในการดำเนินวิสาหกิจที่พวกเขาเป็นเจ้าของร่วมกันและควบคุมตามหลักประชาธิปไตย เพื่อสนองความต้องการ (อันจำเป็น) และความหวังร่วมกันทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม”

❖ ความหมายของ “คุณค่าของสหกรณ์” (Cooperative Values)

“สหกรณ์อยู่บนพื้นฐานแห่งคุณค่าของการช่วยตนเอง ความรับผิดชอบต่อตนเอง ความเป็นประชาธิปไตย ความเสมอภาค ความเที่ยงธรรมและความเป็นเอกภาพ สมาชิกสหกรณ์ เชื่อมมั่นในคุณค่าทางจริยธรรมแห่งความสุจริต ความเปิดเผย ความรับผิดชอบต่อสังคมและความเอื้ออาทรต่อผู้อื่น โดยสืบทอดประเพณีปฏิบัติของผู้ริเริ่มการสหกรณ์”

❖ ความหมาย “หลักการสหกรณ์” (Cooperative Principles)

หลักการสหกรณ์ คือ “แนวทางที่สหกรณ์ยึดถือปฏิบัติเพื่อให้คุณค่าของสหกรณ์เกิดผลเป็นรูปธรรม” ซึ่งประกอบด้วยหลักการที่สำคัญรวม 7 ประการกล่าวคือ

หลักการที่ 1	☛	การเป็นสมาชิกโดยสมัครใจและเปิดกว้าง
(Voluntary and Open Membership)
หลักการที่ 2	☛	การควบคุมโดยสมาชิกตามหลักประชาธิปไตย
(Democratic Member Control)
หลักการที่ 3	☛	การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของสมาชิก
(Member Economic Participation)
หลักการที่ 4	☛	การปกครองตนเองและความเป็นอิสระ
(Autonomy and Independence)
หลักการที่ 5	☛	การศึกษา ฝึกอบรม และสารสนเทศ
(Education, Training and Information)
หลักการที่ 6	☛	การร่วมมือระหว่างสหกรณ์
(Cooperation among Cooperatives)
หลักการที่ 7	☛	การเอื้ออาทรต่อชุมชน
(Concern for Community)

ถอดความจาก ข้อมูลสัมพันธ์ภาพสหกรณ์ระหว่างประเทศ, <http://www.coop.org>

ส่วนที่สอง : บริบทของสหกรณ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

2.1 บริบทของสหกรณ์ในด้านเศรษฐกิจ

สหกรณ์ถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจไทย ดังจากข้อมูลภาวะเศรษฐกิจทางการเงินของสหกรณ์ไทยปี 2551 ของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ แสดงให้เห็นว่า ณ สิ้นปี 2551 สหกรณ์มีจำนวน 10,436 แห่ง ประกอบด้วยสหกรณ์ 6,186 สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร 4,157 กลุ่ม และชุมชนสหกรณ์ 93 ชุมชน มีสมาชิกกว่า 10 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 16.72 ของประชากรในประเทศ โดยมีสหกรณ์ที่สำคัญ ดังนี้

สหกรณ์ในภาพรวมมีทุนดำเนินงานคิดเป็นมูลค่า 1 ล้านล้านบาท ขยายตัวเพิ่มขึ้นจากปี 2550 คิดเป็นร้อยละ 12.48 และคิดเป็นร้อยละ 11.90 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP) ทุนของสหกรณ์สามารถรองรับหนี้กู้ยืมจากภายนอกได้ถึง 3 เท่าตัว โดยทุนของสหกรณ์เพิ่มขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 10.08 ขณะที่หนี้กู้ยืมจากภายนอกเพิ่มขึ้นจากปี 2550 เพียงร้อยละ 1.77 ซึ่งถือว่าเพียงพอและไม่เสี่ยงต่อการลงทุน ส่วนการลงทุนขยายตัวเพิ่มขึ้นจากปี 2550 ทุกด้านร้อยละ 12.48 โดยจะลงทุนให้สินเชื่อมากที่สุดร้อยละ 79.07 ของทุนดำเนินงานทั้งสิ้น ผลประกอบการมีกำไรทุกธุรกิจ โดยเฉพาะธุรกิจสินเชื่อมีกำไรสูงสุดร้อยละ 90.89 ของผลประกอบการทั้งหมด สมาชิกมีหนี้สินมากกว่าเงินออม 1.10 เท่า แต่ไม่น่าเป็นห่วงมากนัก เนื่องจากสมาชิกมีอัตราการออมเงินเพิ่มขึ้น ร้อยละ 15.54 ในขณะที่อัตราเป็นหนี้เพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 8.38 และมีอัตราหนี้ค้างชำระลดลงร้อยละ 0.44

ผลการดำเนินงานโดยภาพรวมมีกำไร 3.5 หมื่นล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปีก่อนในอัตราร้อยละ 14.79 โดยพบว่ากลุ่มมีกำไรลดลงจากปี 2550 ร้อยละ 0.70 และที่กลุ่มขาดทุนก็ลดลงในอัตราร้อยละ 25.58 ฐานะทางการเงินของสหกรณ์ มียอดสินทรัพย์หรือทุนดำเนินงาน 1 ล้านล้านบาท มีปริมาณธุรกิจในรอบปี คิดเป็นมูลค่า 1.1 แสนล้านบาท เพิ่มจากปีก่อนร้อยละ 10.16 ทุนของสหกรณ์ (Institution Fund) มีมูลค่า 5.2 แสนล้านบาท และเป็นหนี้กู้ยืมจากภายนอกเพียง 1.5 แสนล้านบาท ระบบการควบคุมภายในมีคุณภาพและอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี กล่าวคือ สหกรณ์ที่มีคุณภาพอยู่ในระดับดี-ดีมากคิดเป็นร้อยละ 58.76 อยู่ในเกณฑ์ระดับพอใจคิดเป็นร้อยละ 28.41 อยู่ในเกณฑ์ควรปรับปรุงมีเพียงร้อยละ 12.83

2.2 สหกรณ์กับการส่งเสริมการออมและการเข้าถึงแหล่งทุนของเกษตรกรและผู้มีรายได้น้อย

สหกรณ์ทุกประเภทมีวัตถุประสงค์สำคัญในการส่งเสริมการออมและการให้เงินกู้ เพื่อให้สมาชิกนำไปใช้ในการอุปโภคบริโภค และใช้ในการลงทุนประกอบอาชีพ ซึ่งถือว่ามีบทบาทอย่างสำคัญในการเปิดโอกาสให้ผู้มีรายได้น้อย เกษตรกรรายย่อย และคนจนสามารถเข้าถึงแหล่งทุนโดยใช้หลักการพึ่งพาและร่วมมือกันสร้างระบบการเงินสหกรณ์ที่มีทุนดำเนินงานมากถึง 1 ล้านล้านบาท ซึ่ง

สถานการณ์ในส่วนของการส่งเสริมการออมและการเข้าถึงแหล่งทุนของสมาชิกของสหกรณ์ประเภทต่างๆ ในปี 2551

กรอบที่ 2 : สภาพการณ์ในการส่งเสริมการออม และการเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้าถึงแหล่งทุนแก่

หน่วยงาน/สหกรณ์	เงินออมเฉลี่ยต่อคน	เงินกู้เฉลี่ยต่อคน
สหกรณ์การเกษตร	8,483	12,404
สหกรณ์ประมง	17,445	30,009
สหกรณ์นิคม	10,082	16,518
สหกรณ์ร้านค้า	444	877
สหกรณ์บริการ	7,639	9,061
สหกรณ์ออมทรัพย์	267,030	285,615
สหกรณ์เครดิตยูเนี่ยน	29,432	28,391
ภาพรวม	68,614	74,785

ที่มา : กรมตรวจบัญชีสหกรณ์

2.3 สหกรณ์การเกษตรกับบริบทด้านการส่งเสริมการผลิตพืชอาหารและพืชพลังงาน

สหกรณ์การเกษตรและกลุ่มเกษตรกรในประเทศไทยนับว่ามีบทบาทอย่างสำคัญในด้านการส่งเสริมการประกอบอาชีพของเกษตรกร โดยจะเห็นได้ว่ามูลค่าของธุรกิจรวบรวมของสหกรณ์ในปี 2551 คิดเป็นมูลค่า 36,944 ล้านบาท โดยมีสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรที่ทำหน้าที่รวบรวมพืชเศรษฐกิจสำคัญๆ ซึ่งประกอบด้วยดังนี้ ยางพารา จำนวน 437 แห่ง ในพื้นที่ 35 จังหวัด รวบรวมข้าวเปลือก จำนวน 601 แห่ง ในพื้นที่ 54 จังหวัด รวบรวมปาล์มมีจำนวน 34 แห่ง ในพื้นที่ 10 จังหวัด รวบรวมข้าวโพด 100 แห่ง ในพื้นที่ 27 จังหวัด รวบรวมอ้อย จำนวน 28 แห่ง ในพื้นที่ 18 จังหวัด และมันสำปะหลัง จำนวน 71 แห่ง ในพื้นที่ 24 จังหวัด

โดยสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรเหล่านี้ต่างก็ช่วยให้เกษตรกรรายย่อยสามารถเพิ่มความสามารถในการเข้าถึงระบบตลาด การร่วมมือกันจำหน่ายผลผลิตผ่านเครือข่ายธุรกิจของสหกรณ์ เพื่อให้ได้ราคาดีขึ้น

กรอบที่ 3 : บริบทของสหกรณ์กับการส่งเสริมการผลิตพืชเศรษฐกิจและพืชพลังงาน

1. **ยางพารา** : มูลค่าการรวบรวมผลผลิตยางพาราของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรในปี 2551 อยู่ในพื้นที่ 35 จังหวัด ผ่านเครือข่ายสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร 437 แห่ง มีปริมาณการรวบรวมในปี 2551 คิดเป็นมูลค่า 30,894 ล้านบาท เฉลี่ย 2,575 ล้านบาทต่อเดือน โดยผลผลิตร้อยละ 77.14 อยู่ในพื้นที่ภาคใต้ (จังหวัดสงขลามากที่สุด)

2. **ข้าวเปลือก** : มูลค่าการรวบรวมผลผลิตข้าวเปลือกในปี 2551 ภายใต้เครือข่ายธุรกิจสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร จำนวน 601 แห่ง ในพื้นที่ 54 จังหวัด คิดเป็นมูลค่า 7,664 ล้านบาท โดยปริมาณการรวบรวมส่วนใหญ่ร้อยละ 52.13 อยู่ในพื้นที่ภาคอีสาน (จังหวัดร้อยเอ็ดมากที่สุด)

3. **ปาล์ม** : มูลค่าการรวบรวมผลผลิตปาล์มในปี 2551 ภายใต้เครือข่ายธุรกิจสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร 34 แห่ง ในพื้นที่ 10 จังหวัด คิดเป็นมูลค่า 2,449 ล้านบาท โดยมีปริมาณการรวบรวมส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ภาคใต้ (จังหวัดกระบี่มากที่สุด)

4. **ข้าวโพด** : มูลค่าการรวบรวมผลผลิตข้าวโพดในปี 2551 ภายใต้เครือข่ายธุรกิจสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร จำนวน 106 แห่ง ในพื้นที่ 27 จังหวัด คิดเป็นมูลค่า 3,165 ล้านบาท โดยมีปริมาณการรวบรวมในพื้นที่ภาคเหนือมากที่สุด (จังหวัดพิษณุโลก มากที่สุด)

5. **อ้อย** : มูลค่าการรวบรวมผลผลิตอ้อย ในปี 2551 ภายใต้เครือข่ายธุรกิจสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร จำนวน 28 แห่ง ในพื้นที่ 18 จังหวัด คิดเป็นมูลค่า 336 ล้านบาท โดยมีปริมาณการรวบรวมในพื้นที่ภาคอีสานมากที่สุด (จังหวัดขอนแก่นมากที่สุด)

6. **มันสำปะหลัง** : มูลค่าการรวบรวมผลผลิตมันสำปะหลังในปี 2551 ภายใต้เครือข่ายธุรกิจสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร จำนวน 71 แห่ง ในพื้นที่ 24 จังหวัด มีปริมาณการรวบรวมคิดเป็นมูลค่า 608 ล้านบาท โดยมีปริมาณการรวบรวมในภาคอีสานมากที่สุด (จังหวัดนครราชสีมา มากที่สุด)

ที่มา : กรมตรวจบัญชีสหกรณ์, 2551, ภาวะเศรษฐกิจและกลุ่มเกษตรกรไทย ปี 2551. หน้า 44-50

2.4 สหกรณ์กับการจัดสวัสดิการแก่สมาชิกและเอื้ออาทรต่อชุมชน

ภายใต้วิธีการดำเนินงานของสหกรณ์ ในฐานะเป็นองค์กรธุรกิจที่มีบทบาทคู่ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม สหกรณ์โดยส่วนใหญ่จะมีการจัดสรรกำไรสุทธิ นอกเหนือจากเงินปันผล เงินเฉลี่ยคืน การจัดสรรเป็นเงินสำรองเพื่อพัฒนาธุรกิจสหกรณ์ แล้วยังได้มีการจัดสรรเป็นสวัสดิการแก่สมาชิกและการเอื้ออาทรต่อชุมชนด้วย

สวัสดิการที่สหกรณ์จัดสรรแก่สมาชิก ได้แก่ ทุนการศึกษา การรักษาพยาบาล ค่าทำศพ คนชรา ส่วนสวัสดิการแก่ชุมชนนั้น สหกรณ์มักจะจัดสรรไว้ในรูปของกองทุนสาธารณประโยชน์ โดยมีระเบียบรองรับและกำกับดูแลโดยคณะกรรมการดำเนินงาน การดำเนินงานในลักษณะดังกล่าวย่อมชี้ให้เห็นถึง บทบาทการดำเนินงานในฐานะการเป็นองค์กรทางสังคมของสหกรณ์ได้เป็นอย่างดี

หมายเหตุ : อาจหาข้อมูลเพิ่มเติมให้เห็นพลังของสหกรณ์ในการจัดสวัสดิการแก่สมาชิกและการเอื้ออาทรต่อชุมชน

ส่วนที่สาม : ทิศทางการพัฒนาการสหกรณ์และการสนับสนุนจากภาควิชาการ

3.1 ทิศทางการพัฒนาสหกรณ์ภายใต้นโยบาย คพช.

นับตั้งแต่ปี 2543 เป็นต้นมา กระบวนการขับเคลื่อนงานวิจัยด้านสหกรณ์ในลักษณะของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ได้ริเริ่มขึ้น ภายใต้การดำเนินงานของภาควิชาการและการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยซึ่งผลงานวิจัยและชุดความรู้ดังกล่าวได้ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการยกร่างเป็นแผนพัฒนาการสหกรณ์ ฉบับที่ 1 และ 2 ภายใต้ นโยบายของคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ (คพช.) ซึ่งก่อให้เกิดการขับเคลื่อนระบบการวิจัยที่มุ่งเน้นไปในทิศทางของการนำคุณค่าสหกรณ์ และแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการขับเคลื่อนการพัฒนาสู่การเป็น “ระบบสหกรณ์ที่มีคุณค่าเพื่อการพัฒนาการสหกรณ์ ผู้สังคมอยู่เย็นเป็นสุข” ดังกรอบที่ 4

กรอบที่ 4 : ทิศทางการพัฒนาการสหกรณ์

นโยบายทิศทางการพัฒนาสหกรณ์เป็นไปตามแผนพัฒนาการสหกรณ์ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2550-2554) ภายใต้ความรับผิดชอบของคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ (คพช.) ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 10 ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อการบรรลุเป้าหมายร่วมซึ่งกำหนดไว้ในรูปวิสัยทัศน์ ดังนี้คือ “มุ่งพัฒนาระบบสหกรณ์ที่มีคุณค่า เพื่อนำพาผู้สังคมอยู่เย็นเป็นสุข” โดยมียุทธศาสตร์ 5 ประการ ที่จะสนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาเพื่อสร้างสุขภาวะที่เอื้อต่อการพัฒนาการสหกรณ์ด้วยการเสริมพลัง (Empowerment) แก่คนที่เกี่ยวข้องและการยกระดับขีดความสามารถ (Competencies) ของสหกรณ์เพื่อสร้างพลัง (Synergy) จะเกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ในเชิงระบบสหกรณ์ (Co-operative System) ซึ่งจะช่วยลดข้อจำกัด/จุดอ่อนของขบวนการสหกรณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยการเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างหน่วย/องค์กรที่มีแตกต่างหลากหลาย ทั้งภายในและภายนอกสหกรณ์ที่มีเป้าหมายร่วมในทิศทางเดียวกัน ด้วยยุทธศาสตร์ที่น่าบรรยากาศของความไว้วางใจกัน (Trust) การพึ่งพาและร่วมมือกัน (Self-help and mutual help) และการโน้มน้าว ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ ตระหนักเห็นคุณค่าสหกรณ์ (Co-operative Values) จะช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาการสหกรณ์ไปในทิศทางที่คาดหวัง¹

¹ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน คพช. แผนปฏิบัติการภายใต้แผนการพัฒนาการสหกรณ์ ฉบับที่ 2 , 2550

3.2 ทิศทางการขับเคลื่อนการพัฒนาการสหกรณ์ในระดับสากล

สืบเนื่องจากวิกฤตการเงิน โลกที่ผ่านมา แต่กลับมีข้อมูลที่เป็นข่าวดีของสหกรณ์ ตามที่ผู้อำนวยการสัมพันธ์ภาพสหกรณ์ระหว่างประเทศ (ICA) นายเอียน แมคโดนัลด์ ได้นำเสนอในที่ประชุมวันสหกรณ์สากล เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2552 ณ โรงแรมไบฮอก กรุงเทพฯ ว่า “สหกรณ์ทั้งหลายต่างก็มีสถานะการเงินที่ดีกว่าและอยู่รอดปลอดภัยจากวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อเปรียบเทียบกับธุรกิจชุมชน และยังมีหลักฐานที่ชี้ให้เห็นแนวโน้มของการเจริญเติบโตของสหกรณ์อีกมากมาย ดังนั้นจึงนับเป็นโอกาสอย่างแท้จริง”

ในการขับเคลื่อนที่จะแสดงให้เห็นว่ายังมีรูปแบบธุรกิจทางเลือก ซึ่งเน้นไปที่ประชาชนและการยึดมั่นในการดำเนินธุรกิจที่มีพื้นฐานอยู่บนคุณค่าและหลักการสหกรณ์ แทนที่จะเน้นไปที่กำไรเพียงอย่างเดียว ดังนั้นจึงจะได้มีการนำเสนอข้อแนะนำจากการประชุมผู้เชี่ยวชาญด้านสหกรณ์ ในที่ประชุมสมัชชาใหญ่องค์การสหประชาชาติที่ 62/128 เพื่อร้องขอให้ส่งเสริมการทำงานของสหกรณ์ด้านการพัฒนาและการหารือกันในประเทศสมาชิก และความเป็นไปได้ของการประกาศปีสากลอย่างเป็นทางการ (กรอบที่ 5)

กรอบที่ 5 : ข้อแนะนำจากการประชุมผู้เชี่ยวชาญด้านสหกรณ์ของสหประชาชาติ เพื่อการวางแผน (International Year of Co-operatives) มีดังนี้

1. ให้สิทธิพิเศษแก่สหกรณ์หากมีการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการให้เงินทุนเพื่อลดผลจากผลจากภาวะเศรษฐกิจ
2. ช่วยเหลือภาคส่วนสหกรณ์ในการทำให้แน่ใจว่าความเข้าใจต่อรูปแบบสหกรณ์นั้นเป็นไปอย่างถูกต้อง โดยการให้การศึกษาในหลักสูตรการศึกษาทุกระดับตั้งแต่ระดับประถมถึงมหาวิทยาลัย
3. สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาในทุกๆด้านของธุรกิจสหกรณ์ผ่านคณะกรรมการวิจัยที่รัฐให้ทุน
4. บัญญัติกฎหมายที่อนุญาตให้สหกรณ์ขยายธุรกิจของสหกรณ์ในด้านการประกันภัย เพื่อให้จัดการคุ้มครองทางสังคมแก่สมาชิก
5. พิจารณาโดยตรงถึงคุณค่าของการสหกรณ์ หลักการสหกรณ์ และตัวแบบสหกรณ์ที่จัดระบบใหม่ในระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน

ที่มา : ถอดความจาก การนำเสนอเรื่อง สหกรณ์กับวิกฤตเศรษฐกิจโลก-โอกาสของสหกรณ์ โดย Mr.เอียน แมคโดนัลด์, ผู้อำนวยการสัมพันธ์ภาพสหกรณ์สากล, วันที่ 2 กรกฎาคม 2552, กรุงเทพมหานคร

3.3 การสนับสนุนจากภาควิชาการ สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ระบบการวิจัยภายใต้ชุดโครงการวิจัยการขับเคลื่อนการพัฒนาการสหกรณ์และการค้าที่เป็นธรรม² ซึ่งได้ริเริ่มตั้งตั้งแต่ปี 2545 และได้นำชุดความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดยุทธศาสตร์ในแผนพัฒนาการสหกรณ์ ฉบับที่ 1 และ 2 นั้น ประกอบด้วย กลุ่มโครงการวิจัย 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มโครงการวิจัยเชิงพื้นที่ กลุ่มโครงการวิจัยเชื่อมโยงโซ่อุปทาน และกลุ่มโครงการวิจัยเพื่อสนับสนุนการพัฒนาการสหกรณ์ ซึ่งมีนักวิจัยภายใต้เครือข่ายนักวิจัยของชุดโครงการฯ ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ระหว่างปี 2546-2552 กว่า 300 คน และมีนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วม อาทิ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ฯลฯ

การดำเนินการชุดโครงการวิจัยฯ ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการสนับสนุนจากภาควิชาการ ในลักษณะของการวิจัยเพื่อพัฒนา (Research and Development) โดยคาดหวังจะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการดำเนินการสหกรณ์ไปในมิติของการนำคุณค่าในเชิงสังคม และการยกระดับการทำงานของสหกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และการเชื่อมโยงโซ่อุปทานให้มากขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีในแง่มุมมองของการทำหน้าที่ของสหกรณ์ที่มีบริบทการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและมีแบบแผนกับภาคีพันธมิตร ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ ทั้งในระดับชุมชน ประเทศและต่างประเทศ อย่างเหมาะสม ให้เป็นประโยชน์แก่สมาชิก ชุมชนและสังคมตามอัตลักษณ์ของสหกรณ์ ในฐานะการเป็นองค์กรพึ่งพาตนเอง (Self Help Organization: SHOs) โดยกลไกและกระบวนการวิจัยจะเป็นเสมือนพื้นที่จำลองในการทำวิจัยควบคู่กับการบริหารจัดการสหกรณ์และเครือข่ายฯ ไปพร้อมๆกัน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น นอกจากจะได้เป็นชุดความรู้ที่จะนำไปใช้ประโยชน์โยบายสำหรับผู้เกี่ยวข้องแล้ว ผลที่เกิดจากทำงานร่วมกันของภาคีเครือข่าย ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระหว่างการวิจัยไปด้วยในตัว ทั้งแง่มุมมองของการเปลี่ยนแปลง ระบบคิดของผู้นำและฝ่ายจัดการ ระบบการทำงานและพลังความร่วมมือที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายความร่วมมือ

² อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมจาก จุฑาทิพย์ ภัทราวาท และคณะ, 2552 รายงานวิจัยชุดโครงการ “การขับเคลื่อนการพัฒนาการสหกรณ์และการค้าที่เป็นธรรม”

ส่วนที่สี่ : บทสังเคราะห์การปัญหาความยากจนบนวิถีสหกรณ์ (การแก้ปัญหาเชิงบูรณาการ)

ในช่วงเวลาของแผนพัฒนาการสหกรณ์ฉบับที่ 1 และฉบับที่ 2 ภายใต้นโยบายของคพช. ได้มีการสนับสนุนจากภาควิชาการ นำโดยสถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ชุมนุมระดับชาติ สหกรณ์ใน ขบวนการและกลุ่ม/องค์กรภาคประชาชน ได้ดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง การแก้ปัญหา ความยากจนบนวิถีสหกรณ์ด้วยการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายคุณค่า³ ภายใต้บริบทงานวิจัยชุดโครงการ “การ ขับเคลื่อนการพัฒนาการสหกรณ์และการค้าที่เป็นธรรม” ซึ่งมีระยะเวลาดำเนินการระหว่างปี พ.ศ.2548- 2549 ในพื้นที่ 36 จังหวัด โดยทีมนักวิจัย อย่างเป็นทางการ 300 คน มีกลุ่ม/องค์กร/สหกรณ์ เข้าร่วม โครงการ 872 องค์กร ซึ่งให้เห็นข้อมูลเชิงประจักษ์ในกรณีของจังหวัดพังงา ปัตตานี ภูเก็ตและอุดรธานี ใน แนวของการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้และขยายโอกาสแก่สมาชิกของกลุ่ม/องค์กร/สหกรณ์ ได้อย่างมี นัยสำคัญ และเป็นวิธีการแก้ปัญหาความยากจนอย่างเป็นกระบวนการและเป็นกระบวนการที่เข้าถึง สาเหตุของปัญหาความยากจน โดยพิจารณาปัญหาความยากจนของคนในสังคมมีอยู่ 3 ประการ คือ จน เศรษฐกิจ จนความคิด และจนเพื่อนฝูง

ความยากจนทั้ง 3 ประการนี้ มีสาเหตุสำคัญมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ และนโยบายรัฐที่ ละเลยระบบคุณค่าที่มีอยู่ดั้งเดิม ได้แก่ ระบบนิเวศน์วัฒนธรรม วิถีชุมชน และระบบคุณธรรม ไปให้ ความสำคัญพฤติกรรมบริโภคนิยม การแข่งขัน ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และระบบอุปถัมภ์ ทำให้ระบบ คิดและคุณค่าของคนในสังคมถูกหล่อหลอมไปในทางแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น การบริโภคนิยมเพื่อย และการ พึ่งพาทายนอก และการขาดจริยธรรม ทำให้ประชาชนที่ไม่มีโอกาส หรือไม่สามารถึงระบบ เศรษฐกิจ และสังคมทันสมัยได้ เกิดความยากจน ทั้งด้านเศรษฐกิจ ความคิด และเพื่อนฝูง

การดำเนินการเชื่อมโยงเครือข่ายคุณค่า เปรียบเสมือนการจุ่มเข็มเข้าถึงปัญหา และใช้ กระบวนการแก้ไขอย่างเป็นระบบ ดังนี้

❖ การแก้ปัญหา “จนเศรษฐกิจ” นั้น เครือข่ายคุณค่าจะใช้พลังการร่วมมือในการนำ ศักยภาพและความสามารถหลักทางธุรกิจของกลุ่ม/องค์กร/สหกรณ์ ที่เป็นภาคีเครือข่ายในการวางแผน ด้านธุรกิจเพื่อการลดต้นทุน การขยายตลาด เพื่อเพิ่มรายได้อันจะนำไปสู่ประโยชน์กลับคืนสู่สมาชิกที่เป็น ปัจเจบุคคลของกลุ่ม/องค์กร/สหกรณ์ ตามวิถีสหกรณ์ในที่สุด

❖ การแก้ปัญหา “จนความคิด” นั้น เครือข่ายคุณค่าจะเป็นสังคมเรียนรู้ (Learning

³ อ่านเพิ่มเติมจาก จุฑาทิพย์ ภัทราวาท และคณะ, 2549 “การพัฒนาขบวนการสหกรณ์ในพื้นที่ 36 จังหวัด”

Society) ของประชาคมที่เป็นเครือข่าย โดยเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จะช่วยคิดอาวุธทางปัญญาให้ประชาคม ด้วยวิธีการเชื่อมโยงความรู้ทั้งที่มีอยู่เดิม ได้แก่ วิถีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความรู้ เพื่อให้เท่าทันสถานการณ์ภายนอก ผสมผสานกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก็จะนำไปสู่การแก้ปัญหา “จนความคิด” ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบคิดและคุณค่า กลับคืนสู่ชุมชนและสังคม

❖ การแก้ปัญหา “จนเพื่อนฝูง” นั้น เครือข่ายคุณค่า จะสร้างความร่วมมือกันระหว่างกลุ่ม/องค์กร/สหกรณ์ ที่เป็นภาคีเครือข่ายที่ยึดถือ “คุณค่าสหกรณ์” เป็นจุดเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ระหว่างกัน ความสัมพันธ์ในการเป็นเครือข่ายนี้ นอกจากจะช่วยแก้ปัญหา “จนเพื่อนฝูง” แล้วยังก่อให้เกิดพลังเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งยังช่วยหนุนเสริมนโยบายการสร้างสังคมเป็นสุขในที่สุด

ส่วนที่ห้า : ข้อเสนอสำหรับแนวทางการผลักดันให้สหกรณ์เป็นวาระแห่งชาติ

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า สหกรณ์เป็นตัวแบบทางธุรกิจทางเลือกที่ประชาชนจะมีโอกาสนำคุณค่าและแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการร่วมมือกัน เพื่อการนำประโยชน์สู่ตนเอง ชุมชนและสังคม ซึ่งหากเป็นไปได้ในลักษณะเช่นนี้ย่อมเป็นแนวทางที่รัฐจะสามารถใช้งบประมาณได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้ทุนทางเศรษฐกิจและสังคมที่ขบวนการสหกรณ์ได้สะสมมากกว่า 9 ทศวรรษ ขยายผลพัฒนาความร่วมมือกับสหกรณ์ภาคประชาชนที่เป็นกลุ่ม/องค์กร ที่มีแนวทางการดำเนินงานบนหลักการพึ่งพาและร่วมมือกันที่จะเสริมพลังให้เกิดเป็นระบบสหกรณ์ที่มีคุณค่า เพื่อการนำพาสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุข

อย่างไรก็ตาม ภายใต้กรอบทิศทางการพัฒนาสหกรณ์ ทั้งในระดับสากลและของประเทศ ไทย ก็ชี้ให้เห็นความสำคัญว่าการพัฒนาสหกรณ์ต้องมุ่งไปที่การพัฒนาจิตสำนึกของคนเป็นสำคัญ และต้องทำควบคู่ไปกับยุทธศาสตร์ต่างๆ ที่จะสร้างความสัมพันธ์ของคน สหกรณ์ ขบวนการและเครือข่าย เพื่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนระบบสหกรณ์ ที่ดำเนินการอยู่ในระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำของโซ่อุปทานเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ การนำประโยชน์สู่สมาชิก ชุมชนและสังคมร่วมกันการเข้าถึงแหล่งทุน การพัฒนาอาชีพ การตลาด การจัดสวัสดิการ เพื่อให้ระบบสหกรณ์เป็นกลไกสำคัญของประชาชนที่นิยมในคุณค่าสหกรณ์และแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการแก้ปัญหาความยากจน การว่างงาน การประกอบอาชีพและการสร้างระบบการค้าที่เป็นธรรม อันจะนำไปสู่การสานต่อนโยบาย การพัฒนาประเทศโดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง และมีทิศทางไปในแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ข้อเสนอมีดังนี้

1. กำหนดให้สถาบันการศึกษาในทุกระดับมีหลักสูตรการเรียนการสอนด้านสหกรณ์ เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนเข้าใจในเรื่องสหกรณ์
2. วางแนวทางการดำเนินการที่เน้นการเมืองทุกระดับมีความรู้ ความเข้าใจและเห็นความสำคัญในเรื่องสหกรณ์และการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมอย่างถูกต้อง
3. ให้มีการประชาสัมพันธ์เรื่องคุณค่าสหกรณ์และแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนอย่างต่อเนื่อง
4. ให้ทุกส่วนฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการสหกรณ์ ศึกษาและทำความเข้าใจในแผนแม่บทการพัฒนาการสหกรณ์อย่างถ่องแท้
5.
6.
7.